

A „Miranda-figyelmeztetés”, avagy a hallgatás joga a magyar büntetőeljárásban

Shakespeare kedvelőinek bizonyára *A vihar* című dráma hősnője jut eszükbe a Miranda névről, a büntetőjogászok számára azonban egy jogeset nyomán törvénybe iktatott kötelezettséget jelent. Ám, míg Shakespeare Mirandája szép volt, emelkedett és tiszta szívű, addig Ernesto Arturo Miranda, akiről a jogeset a nevét kapta, előnytelen külsejű, rovott múltú fiatalemberként, egy újabb súlyos bűncselekmény vádjával került bíróság elé.

A történet lényege, hogy Louis Ann Jameson 1963. március 2-án éjszaka, munkából hazafelé tartva, az amerikai Phoenix városában nemi erőszak áldozata lett. Úgy tűnt, hogy a rendőrség által megkezdett eljárás nem vezet eredményre, amikor Louis Ann sógora a lány elbeszélése után felismerni vélte a támadó gépkocsiját. A rendszám alapján megtalálták és letartóztatták Ernesto Mirandát. A tetovált, szemüveges, mexikói származású férfit felismerésre bemutatásra vitték, ahol a sértett mindössze annyit tudott mondani, hogy Miranda hasonlít arra, aki megerőszakolta. Ezt követte a terhelt kihallgatása, melynek során beismerő vallomást tett, sőt, további hasonló bűncselekményeket is elismert. Később Miranda módosította vallomását és azzal védekezett, hogy a rendőrségi kihallgatás napján fáradt és kialvatlan volt, a rendőrök pedig olyan módon fenyegették meg, hogy ha nem ismeri be az elkövetést, elintézik, hogy maximális büntetést kapjon, míg együttműködés esetére támogatást ígértek. Az esküdszék bűnösnek mondta ki Mirandát, a bíróság pedig szabadságvesztésre ítélte. Ezt a döntést Arizona állam Legfelsőbb Bírósága helybenhagyta. A vádlott terhére szóló ítéleteket az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága hatályon kívül helyezte, s egyúttal megfogalmazta azokat a garanciális szabályokat, amelyek azóta a Miranda-figyelmeztetés gyűjtőfogalmába tartoznak (Miranda v. State of Arizona^[1]).

A határozat nem előzmény nélküli, csupán egyike annak a négy döntésnek, melyekkel a Legfelsőbb Bíróság a rendőrségi kihallgatások alapszabályait lefektette. Mégis ez az ügy lett a szabálycsoport névadó gazdája, talán éppen Miranda rövid, dallamos neve miatt. Érdemes megjegyezni azt is, hogy a Miranda-ítélet nem egyhangúlag, hanem minimális (egy fős) szavazattöbbséggel született.

Az 1966-os döntés értelmében bármely, a hatóság őrizetében lévő vagy személyi szabadságától más módon megfosztott személyt kihallgatása megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy joga van hallgatni, ha e joga ismeretében

[1] A jogesetről részletesebb adatok Szikinger István: *Miranda-ügy* című tanulmányában. (Szikinger, 1990)

mégis válaszol a hozzá intézett kérdésekre, válaszait bizonyítékként fel lehet ellene használni, joga van a rendőrségi kihallgatása előtt, illetve alatt bármikor ügyvéddel tanácskozni, ha nincs pénze ügyvédre, díjmentesen gondoskodnak a számára védő kirendeléséről.

A döntésnek tehát két lényeges eleme van: egyrészt a hallgatás joga, melyről a terhelt önként lemondhat, másrészt a védőhöz való jog, amelyet akár kirendelés útján is biztosítani kell. (Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy mindez eredetileg *fogva lévő* terheltre és *rendőrségi* kihallgatásra vonatkozott. Később a Miranda-figyelmeztetés fogalma általános jellegűt öltött és ez a két ismérvtől lassan lekopott róla.)

A Legfelsőbb Bíróság ítélete ellen szinte azonnal támadást indítottak a konzervatív erők, és később ennek az irányvonalnak kedvezett a Bíróság összetételének változása is, de az ítéletet a mai napi nem helyezték hatályon kívül. Tartalmának gyengítését célozta azonban a Harris v. New York ügyben (1971), a Michigan v. Tucker ügyben (1974), a Michigan v. Mosley ügyben (1975) hozott, majd azt követő számos más döntés. A folyamat eljutott arra a pontra, ahol Ogletree tollából (1987) megszületett a jelszó: Mirandizálni kell Mirandát! Vagyis vegyük figyelembe, mi volt a szabály eredeti rendeltetése!^[2]

2000-ben a Legfelsőbb Bíróság megerősítette az alaphatározatot: a követelmények figyelmen kívül hagyásáról sem a szövetségi, sem a tagállami törvényhozás nem rendelkezhet és azok kötik a bíróságot is (Dickerson v. United States).^[3]

Magyarországon az 1989. évi XXVI. törvény a Miranda-figyelmeztetés kifejezett előírásával nem valamiféle forradalmi újdonságot vezetett be, hiszen az 1973. évi I. törvény (régis Be.) is elismerte a terhelt hallgatáshoz való jogát a 87.§ /3/ bekezdésében. A hatóságok általános tájékoztatási kötelezettsége (4.§ /3/ bek.) pedig elméletileg ennek közlésére is kiterjedt. A gyakorlat mégis makacsul tiltotta e jog megismertetését, féltve a nyomozások eredményességét, összekeverve a kioktatást a hallgatásra való buzdítással.^[4]

Az értelmezés körül zajló vita nagy hullámokat vetett a szakirodalomban is.^[5] Nyugvópontját csak a Be. módosításával érte el. Az 1990. január 1-jén hatályba lépett törvényszöveg szerint: A terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomástételt a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, továbbá hogy amit mond, bizonyítékként felhasználható. A figyelmeztetést és a terhelt választát jegyzőkönyvbe kell foglalni. A figyelmeztetés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. Kisebbségi módosításokkal^[6] ez a szöveg vándorolt tovább az új Be.-be (1998. évi XIX. tv., továbbiakban Be.).

[2] Szikinger, 1990, továbbá Tóth Mihály, 1995.

[3] Tóth Gábor Attila, 2005, 31.

[4] Tóth Mihály, 1995, 67.

[5] Ezt mutatja például Tóth Mihály: *A hallgatás joga, a beismerés értéke* című cikke (Tóth Mihály, 1987) és Szeder Gyula: *A terhelt érdeke és a „hallgatás joga”* című válasz-tanulmánya (Szeder, 1988).

[6] 2002. évi I. törvény 71.§, 2006. évi LI. törvény 48.§.

A jelenlegi magyar szabályozás a Miranda-figyelmeztetésnek általános jelleget tulajdonít, tehát nem szűkíti le fogvatartásban levő terheltek nyomozati kihallgatására. Ugyanakkor csak a hallgatás jogára figyelmeztetést tekint olyan alapvető szabálynak, melynek megsértése megsemmisíti a vallomás tartalmát. A védőhöz való joggal kapcsolatos kioktatás és annak esetleges elmulasztása más megítélés alá esik.

Érdeemes megjegyezni azt is, hogy az eredeti Miranda-szabály szerint, amit a terhelt a figyelmeztetés után elmond, felhasználható „ellene”. Ez a kitétel értelemszerűen abból adódott, hogy a döntés alapvetően a kikényszerített vallomástól akarta megóvni őt. Néznünk kell azonban az érem mindkét oldalát. A hallgatás joga egyrészt azt jelenti, hogy nem köteles vallomást tenni és a hatóság tudomására hozni az önmagát terhelő tényeket. Másrészt, ha hallgatásba burkolózik, azt sem fogja elmondani, ami a javára, mentiségére szolgálna és esetleg a hatóság azt más forrásból nem is tudhatja meg. Taktikus tehát az „ellene” szó elhagyásával egyszerűen arra felhívni a figyelmet, hogy a kioktatás utáni vallomás „felhasználható”, ebben ugyanis benne rejlik a terhére és javára felhasználás is. (Mindennek még nagyobb nyomatékot adna a jogszabályban, ha a hallgatást választó terhelt figyelmét külön fel kellene hívni arra, hogy ekként a védekezés egyik lehetőségéről mond le.)

A terhelt kihallgatásának összefoglaló szabályait a Be. 117-118.§ tartalmazza ekképpen:

117. § (1) A terhelt kihallgatása előtt meg kell állapítani a személyazonosságot, ennek érdekében meg kell kérdezni a terhelt nevét, születési nevét, korábbi nevét, születési idejét és helyét, anyja nevét, lakóhelyének és tartózkodási helyének lakcímét, a személyazonosító okmánya számát és az állampolgárságát. Ezekre a kérdésekre a terhelt akkor is köteles válaszolni, ha egyébként a vallomástételt megtagadja.

(2) A terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetőleg az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta. Figyelmeztetni kell arra is, hogy amit mond, illetőleg rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható. A figyelmeztetést, valamint a terheltnek a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni. A figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

(3) A terhelt kihallgatása a foglalkozására, munkahelyére, iskolai végzettségére, családi, kereseti és vagyoni körülményeire, továbbá a korábbi büntetésére és az eljárás tárgyától függően a katonai rendfokozatára és a kitüntetéseire vonatkozó kérdésekkel kezdődik. Ezt követi a terhelt részletes kihallgatása.

(4) Ha a terhelt a vallomás tételét megtagadja, figyelmeztetni kell arra, hogy ez az eljárás folytatását nem akadályozza. Ha a terhelt vallomást tesz, figyelmeztetni kell, hogy a vallomásában mást bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat. Arra a bűncselekményre nézve, amelyre a terhelt a vallomás tételét megtagadta, a terhelthez további kérdések nem intézhetők, és a terhelt a

többi terhelttel, illetőleg a tanúkkal nem szembesíthető, kivéve, ha előtte úgy dönt, hogy vallomást tesz. A vallomás tételének megtagadása nem érinti a terhelt kérdezési, észrevételezési és indítványtételi jogát.

Már ebből a rövid jogszabályi idézetből látszik, hogy az eljárási cselekmény gyakorlatilag két részre tagolódik: formális és érdemi kihallgatásra. A formális rész az alapvető személyi adatok kikérdezését és a törvényi figyelmeztetések előadását öleli fel, majd ezt követi az ügy érdemére vonatkozó kihallgatás.

Ennek némileg ellene mond, hogy a 117.§ /1/ bekezdése úgy kezdődik, hogy „A terhelt *kihallgatása előtt* meg kell állapítani...” stb. Ebből úgy tűnik, hogy a jogalkotó a kihallgatás kezdőpontjának a /2/ bekezdést tekinti. Ugyanakkor a Be. a kihallgatást a bizonyítás körébe eső egységes eljárási cselekményként kezeli (vö. Be. 179. és 288.§), nem határoz meg külön „adategyeztetést”, ennek nem is lenne értelme. Álláspontom szerint a „kihallgatás előtt” kitétel hibás szóhasználat, félreértésekre adhat okot. Az alapadatok kikérdezése már a kihallgatás része, ahogy azt a Be. 179. és 288.§-a is megfogalmazza.

A Miranda-figyelmeztetést a Be. 117.§ /2/ bek. foglalja magába, az eredetihez képest csonka formában, hiszen itt nincs szó a védőről. A személyi adatok bontása a 117.§ /1/ és /3/ bekezdésének megfelelően történik, vagyis egyes kérdéseket a Miranda-figyelmeztetést megelőzően, másokat azt követően tesznek fel a kihallgatott személynek. A /3/ bekezdés utolsó mondata indítja útnak az érdemi részt, a terhelt „részletes kihallgatásával”. A /4/ bekezdés tulajdonképpen nem a /3/, hanem a /2/ bekezdés folytatása, ezért szerencsésebb lenne, ha a törvény a bekezdések sorrendjével is kifejezésre juttatná ezt a logikai vonulatot. A /4/ bekezdés ugyanis arról szól, hogy a Miranda-figyelmeztetés mellé milyen más figyelmeztetés társul akkor, ha a terhelt a vallomástételt megtagadja, illetve ha nem tagadja meg.

A /2/ és a /4/ szétválasztása azért indokolt, mert a kétféle figyelmeztetés elmaradásának különböző jogkövetkezményei vannak. A /2/ bekezdéses Miranda-figyelmeztetés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. A /4/ bekezdés megsértéséhez nem fűz ilyen kitétel a törvény, így értelemszerűen a kapcsolódó figyelmeztetések elmaradása csak relatív eljárási szabálysértés (Be. 375.§ /1/ bek.). Ezt támasztja alá a BH.2009.171. számú eseti döntés is: *A hamis vád következményeire történt figyelmeztetés és az erre adott válasz szó szerinti jegyzőkönyvezésének elmulasztása miatt a terhelt vallomását nem kell kirekeszteni a bizonyítékok közül.* Az már más kérdés, hogy a hamis vád miatt indítandó büntetőügyben hogyan alakul a hamisan vádolás bizonyítása.

A kihallgatás formális részét a Miranda-figyelmeztetés „kettévágja”, azaz a 117.§ /1/ bekezdésében írt adatokra nem terjed ki a vallomás megtagadásának jogosultsága, míg a /3/ bekezdésben felsoroltak már a Miranda-előírás hatálya alá esnek.

A 117.§ általános kihallgatási szabályaihoz szervesen kapcsolódik a **118.§**, mely szerint:

(1) A terheltnek módot kell adni arra, hogy a vallomását összefüggően előadhassa, ezt követően kérdések intézhetők hozzá. Ha a terhelt vallomása a korábbi vallomásától eltér, ennek okát tisztázni kell.

(2) A terhelt beismerése esetén – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.

(3) A terhelteket egyenként kell kihallgatni. A terhelt a vallomását saját kezűleg vagy más módon leírhatja, ezt az iratokhoz kell csatolni.

A vallomástétel tehát tágabb fogalom, mint a kihallgatás, mert a terhelt vallomást tehet egyrészt a hatóság általi szóbeli kikérdezés (kihallgatás) során, másrészt annak részeként vagy ahelyett, illetve akár azt követően írásban is. Büntetőeljárás értelemben vallomásnak tekinthető a terhelt minden olyan, az ügy érdemére vonatkozó, szóban vagy írásban tett, az eljáró hatósághoz címzett nyilatkozata, melyet a Miranda-figyelmeztetést követően adott elő. A vallomás magában foglalja a terhelt által önként, egybefüggően elmondott tényeket és a hatóság kérdéseire adott válaszokat is.

Problémaként jelentkezik annak felvetése, hogy

- a terhelt büntetőeljárásban tett egyéb nyilatkozatai mennyiben értékelhetők vallomásként;
- mi a helyzet a más eljárásban tett nyilatkozatokkal?

A terheltnek a vallomástételen kívül joga és lehetősége van más módon is megnyilatkozni, különösen az eljárás bírósági szakában. Így például indítványokat, észrevételeket tehet (Be. 43.§ /2/ d/ pont, 193.§ /2/ bek., 289.§ /2/ bek. 1. mondata), különböző eljárási helyzetekben felszólalhat (319.§, 361.§ /2/ bek. b/ pont, 366.§ /5/ bek., 425.§ /5/ bek.), jogorvoslati kérelmeit indokolhatja, a mástól származó jogorvoslatokra reagálhat (356.§, 366.§ /3/ bek. stb.). Adott esetben tekinthető-e ezek tartalma vallomásnak, s ezáltal bizonyítási eszköznek? A Be. erre nem ad választ. A 76.§ /1/ bekezdésében taxatívén sorolja fel a bizonyítási eszközöket, úgymint tanúvallomás, szakvélemény, tárgyi bizonyítási eszköz, okirat, a terhelt vallomása. Amit nem így nevez a törvény (pl. észrevétel a vádlott-társ vallomására), de tartalmában az ügy érdemére vonatkozik, az álláspontom szerint vallomásként használható fel. Szóba jöhet még az okirati besorolás, főleg az írásban benyújtott nyilatkozatoknál, de a fenti érvek miatt az első megoldást tartom célszerűnek.

A második kérdésre a Be. közvetett módon nyújt megoldást a 76.§ /2/ bekezdésével: A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat az okiratokat és tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak teljesítése során a hatáskörében eljárva – a büntetőeljárás megindítása előtt készített, illetőleg beszerzett.

Ez a szűkszavú paragrafus önmagában még nem adna eligazítást, de szerencsére az ítélkezési gyakorlat kellően kimunkálta a lehetőségeket. Így a BH.1995.141. számú jogeset szerint: *Az államigazgatási eljárás általános szabályai szerint történt kihallgatásról felvett jegyzőkönyvben foglalt nyilatkozat tartalma a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználható.* Hasonló állásfoglalást tartalmaz a BH.1996.463. számú eset: *A katonai bűncselekménynek – mint rendkívüli eseménynek – a nyomozás elrendelése előtt, az államigazgatási eljárás*

szabályai szerint lefolytatott vizsgálata során keletkezett jelentések, jegyzőkönyvek mint okirati bizonyítékok a büntetőeljárásban felhasználhatók. A Legfelsőbb Bíróság elvi élel rámutatott, hogy az a szabály, mely szerint a hallgatás jogára figyelmeztetés elmaradása a büntetőeljárás során kizárja a vallomás felhasználhatóságát, kizárólag a büntetőeljárásban érvényesül. Ezért semmi akadálya nincs, hogy a más eljárási szabályok között, de az adott eljárás szabályainak betartása mellett készült bizonyítékokat utóbb a büntetőeljárásban is felhasználják.

Frech Ágnes bírónő egyik tanulmányában külön kiemelte ennek jelentőségét, valamint azt, hogy a Be. által adott törvényi felhatalmazás egyrészt a szabad bizonyítás elvéből következik, másrészt célszerűségi szempontok is indokolják. Nevezetesen: ily módon elkerülhető bizonyos eljárási cselekmények formális megisméltése.^[7] Úgy tűnik, a fenti jogesetek időtállóan bizonyultak, hiszen tartalmukat később a BH.2006.8. számú döntés is megerősítette.

Meggyőződésem tehát, hogy azok a szóbeli és írásbeli megnyilatkozások, melyek egy terheltől az adott ügyben végrehajtott Miranda-figyelmeztetés után származnak és az ügy érdemére vonatkoznak, vallomások, azaz bizonyítékok forrásai. Így a Miranda-szabály vízvázalasztó jellege vitathatatlan. A más eljárásban tett nyilatkozatok pedig az okiratok szabályai szerint használhatók fel, az azokból nyert adatok szintén bizonyítékok. Ha a „más eljárás” egy másik büntetőeljárás, ahol a jelen ügy terheltje szintén terhelt volt, ugyancsak a Miranda-figyelmeztetéstől függ a felhasználhatóság. Ugyanazon büntetőeljáráson belül a vallomás megtagadásának jogára figyelmeztetést többször kell ismételni, mivel egy-egy figyelmeztetés hatálya csak az adott eljárási szakaszra terjed ki. Ez az iránymutatás olvasható ki a BH.1994.117. számú eseti döntésből: *Az eljárás különböző szakaszaiban (így a rendőrségi, az ügyészségi és a bírósági szakaszban) csak egy ízben kell az előírt figyelmeztetést alkalmazni, mégpedig a kihallgatás kezdetekor.*

Ez a gondolatmenet egyébként levezethető abból is, hogy a törvény külön szabályozza a nyomozati, az ügyészi és a bírósági kihallgatást (Be. 179.§, 217.§ /2/ bek., 288.§). Amennyiben új bűncselekmény megalapozott gyanúját közlik, a figyelmeztetést tehát meg kell ismételni, de azonos tárgykörön belül, folytatolagos kihallgatás során ez szükségtelen. Álláspontom szerint a bírósági eljárásban is elegendő az első fokú eljárás első kihallgatásának elején végrehajtani a Miranda-szabályt, amely innentől kezdve kisugárzik a további kihallgatásokra, sőt, még a másodfokú eljárásban felvett bizonyításra is. A nyomozási bíró még nyomozati szakban tevékenykedik, ezért úgy gondolom, ha a szabályos gyanúsított kihallgatás megtörtént, az ülésen neki már nem kell elmondania a figyelmeztetést, mert azonos szakaszcól (nyomozás) van szó.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a büntető ügyben eljáró hatóságok inkább a kötelezőnél többször biztosítják a kioktatást, annak elmaradásával – mint eljárási szabálysértéssel – viszonylag ritkán találkozunk. Ez az óvatosság nem árt, de emellett igény lenne arra, hogy maga a törvény pontosan számszerűsítse a

[7] Frech, 1999, 24–25.

Miranda-figyelmeztetés követelményeit, vagy legalább a Legfelsőbb Bíróság adjon a fentieknél egyértelműbb iránymutatást. Mivel a 117.§ /2/ bekezdésének hibás alkalmazása abszolút szabálysértés, amely megsemmisíti a vallomásban rejlő bizonyítékokat, tudnunk kellene a határokat, melyeket eddig csak az alsó-bíróságok ítélkezési gyakorlata rajzolt meg. A törvényi szabályozás, de legalább a felsőbbbíróági útmutatás hiánya meglehetősen zavaró. Az időbeli hatályról egyébként a Miranda-döntést követő Colorado v. Spring ügyben úgy foglalt állást az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, hogy a figyelmeztetéseknek egyszer – az első kihallgatás megkezdésekor – kell elhangozniuk.^[8]

A nyomozati kihallgatás részletes szabályait egyrészt a Be. 179-180.§, másrészt a 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (továbbiakban Rendelet) 119-126.§-a foglalja össze. A törvény értelmében:

179. § (1) Ha a rendelkezésre álló adatok alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, az ügyész, illetőleg – ha az ügyész másképp nem rendelkezik – a nyomozó hatóság a gyanúsítottat a 117-118. § szerint kihallgatja. A fogva lévő gyanúsítottat huszonnégy órán belül ki kell hallgatni. E határidőt attól az időponttól kell számítani, amikor a gyanúsítottat a nyomozó hatóság elé állították.

(2) A gyanúsítottal a kihallgatás elején közölni kell a gyanúsítás lényegét, az erre vonatkozó jogszabályok megjelölésével.

(3) A gyanúsítottat figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki védőt. Ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki.

(4) A gyanúsított kihallgatásáról a nyomozó hatóság olyan időben köteles intézkedni, hogy a terhelt megfelelő időt és lehetőséget kapjon a védekezésre való felkészülésre [43. § (2) bek. c) pont].

(5) Ha a nyomozás adatai alapján a Btk. 283. §-ában meghatározott büntetési mértékű megszüntető okból az eljárás megszüntetésének lehet helye, ennek feltételeiről a nyomozó hatóság tájékoztatja a gyanúsítottat.

A 179.§ /2/ bekezdésében megjelenik a Miranda-figyelmeztetés második eleme, ami a védőhöz való joggal kapcsolatos. A fenti szabályokból azonban nem tudjuk meg, hogy mi a kihallgatási elemek egymáshoz viszonyított sorrendje a 117.§ és 179.§ szerint, melyik figyelmeztetésnek hol a helye. Sajnálatos módon a rendelet sem segít ebben eligazodni:

119. § (1) A gyanúsítottal a bizonyítékok ismertetése nélkül közölni kell a terhére rótt bűncselekményt megvalósító magatartásának lényegét, és Btk. szerinti minősítését. Ha a gyanúsítottat több bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják, minden egyes bűncselekményt illetően külön-külön kell közölni a terhére rótt tényeket és ezeknek a Btk. szerinti minősítését.

[8] Tóth Mihály, 1999, 169.

(2) Ha a gyanúsítás közlését követően a nyomozás során a gyanúsítottal szemben újabb bűncselekmény megalapozott gyanúja állapítható meg, valamint, ha a gyanúsításban közölt bűncselekmény minősítése megváltozik, azt vele a kihallgatásánál közölni kell.

Ebből következően mindig az egyes nyomozóhatóságok gyakorlata, az általuk használt nyomtatványok és jegyzőkönyvminták minősége határozza meg a figyelmeztetések helyét és sorrendjét. Tipikus megoldás, hogy a megalapozott gyanú közlését követi a gyanúsítás elleni panasz jogára kioktatás, majd a válasz: „A gyanúsítást megértettem, ellene panaszt teszek / nem teszek, mert...”. Ezt a részt értelemszerűen kitöltik, gyakran úgy, hogy: „panaszt nem teszek, mert a bűncselekményt elkövettem”. És csak ezután jön a Miranda-figyelmeztetés és annak megválaszolása, valamint a kihallgatás többi része.

Súlyosan aggályosnak tartom, hogy a büntetőjogi felelősségről szóló nyilatkozat az erre vonatkozó kioktatást megelőzi. Különösen bonyolult helyzetet idéz elő, ha a terhelt a panaszjogi nyilatkozatnál beismeri az elkövetést, majd utána az érdemi kihallgatás alatt tagadó vallomást tesz. Majdnem ilyen bonyolult az a variáció is, amikor a panaszjogi nyilatkozatnál beismer, de a Miranda-figyelmeztetés után él a hallgatás jogával. Visszakanyarodva a tanulmány első részében tett okfejtésemhez, úgy vélem, hogy a Be. 117.§ /2/ bek. szerinti figyelmeztetést megelőző bejelentés még nem vallomás, tehát nem is kezelhető beismerő vallomásként. Ha tehát ellentétben áll az érdemi kihallgatáson felvett vallomással vagy más alkalommal előadott terhelti vallomással, azokat nem kell (nem lehet) ütköztetni, ahogy egyébként ellentétes vallomásokra a Be. 118.§ /1/ bek. előírja.

Másik oldalról nézve pedig a nyilatkozat nem váltja ki a részletes beismerő vallomást. Ennek főleg akkor van jelentősége, ha a törvény valamilyen kedvezményes processzuális lehetőséget fűz a beismeréshez (pl. közvetítői eljárásra utalás, tárgyalásról lemondás, tárgyalás mellőzések elbírálás). A leírt jegyzőkönyvezési gyakorlat azért is kifogásolható, mert ha a gyanúsított nem tesz panaszt, a nemleges nyilatkozatot felesleges indokolni. Amennyiben panaszt terjeszt elő, azt sem köteles megindokolni. A nyomozó hatóság pedig mindkét esetben firtatja a nyilatkozat okát.

Sem Ariadné fonálát, sem „Miranda fonálát” nem találjuk meg, hiába kutunk akár a Be.-ben, akár a Rendeletben. Mégis úgy gondolom, hogy a 117.§ /2/ bek. célját és rendeltetését szem előtt tartva, a hallgatás jogára figyelmeztetésnek meg kellene előznie a gyanú-közlést. Talán halványan ebbe az irányba mutat az is, hogy a Be. 179.§ /1/ bekezdésében a Be. 117. §-ára utalás megelőzi a 179.§ /2/ bekezdésében hivatkozott gyanúsítást.

Hasonló problémába gabalyodunk, ha a terhelt bírósági kihallgatásának Be. szabályait nézzük át.

288. § (1) A vádlottat rendszerint a még ki nem hallgatott vádlott-társai távollétében kell kihallgatni.

(2) A tanács elnöke az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára, illetőleg hivatalból a vádlott kihallgatásának tartamára a tárgyalóteremből eltávolíttatja azt a már kihallgatott vádlott-társat, akinek jelenléte a vádlottat a kihallgatása során zavarná.

(3) A tanács elnöke megállapítja a vádlott személyazonosságát és a 117. § (1) bekezdésében felsorolt személyi adatait, megkérdezi a vádlottat, hogy a vádat megértette-e, nemleges válasz esetén a vádat megmagyarázza. Ezt követően a vádlottnak lehetőséget kell adni arra, hogy röviden összefoglalva kifejtse a vádadal kapcsolatos álláspontját. A vádlott, illetőleg védője – ha ezt szükségesnek tartja – kitérhet arra is, hogy a védelem érdekében milyen bizonyítás lefolytatását indítványozza.

(4) Ha a vádlott a (3) bekezdésben meghatározott lehetőségével nem él, illetőleg a nyilatkozatából ez nem derül ki, a tanács elnöke kérdést intéz a vádlotthoz, hogy a büntetőjogi felelősségét elismeri-e.

289. § (1) A vádlott kihallgatására a 117. § (2)-(5) bekezdését és a 118. § rendelkezéseit a (2) bekezdésben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) A tanács elnöke a 117. § (2) bekezdésében foglaltakon kívül a vádlottat figyelmezteti arra, hogy a bizonyítási eljárás során kihallgatottakhoz kérdéseket intézhet, indítványokat és észrevételeket tehet. A figyelmeztetés kiterjed arra is, hogy ha a vádlott nem tesz vallomást, a terheltként tett korábbi vallomása ismeretethető vagy felolvasható.

(3) A vádlott – a tárgyalás rendjének zavarása nélkül a tárgyalás alatt is értekezhet a védőjével, de a kihallgatása közben ezt csak a tanács elnökének engedélyével teheti meg.

290. § (1) A 289. § (2) bekezdésében írt figyelmeztetést követően, ha a vádlott vallomást kíván tenni, a vádra vonatkozó, a védekezését is magába foglaló vallomását összefüggően adhatja elő. Ezt követően a tanács elnöke, majd a 286. § (3) bekezdésében felsorolt személyek – az ott meghatározott sorrendben – kérdéseket intézhetnek a vádlotthoz.

(2) A tanács elnöke gondoskodik arról, hogy a kérdés módja a vádlott emberi méltóságát ne sértse.

(3) Ha a kérdés a vádlott befolyásolására alkalmas, illetőleg a választ magában foglalja, az nem az ügyre tartozik, arra illetéktelen személy tette fel, a tárgyalás tekintélyét sérti, vagy az ismételten ugyanarra a tényre irányul, a tanács elnöke a kérdésre a feleletet megtiltja.

A Be. itt már a személyazonosság megállapítását a kihallgatás részének tekinti. Furcsa módon azonban a vádról és a büntetőjogi felelősségről nyilatkoztatás megelőzi a Be. 117.§ /2/ bek. szerinti figyelmeztetést. A sorrend felől a jogalkotó nem hagy kétséget. De a szabály helyessége felől okkal merülnek fel kételyek a jogalkalmazóban.

A gyanúsított kihallgatásnál a hiányos jogszabály nyomában kialakult helytelen gyakorlat miatt kerül sor olyan nyilatkozatok felvételére, melyek helye a Miranda-figyelmeztetés után lenne. Ehhez képest a vádlotti kihallgatásra egyértelmű szabályozást ír elő a törvény, a kötelező menetrendtől eltérni nem lehet. Emiatt kell feltenni olyan kérdéseket, melyek helye szintén a Miranda-figyelmeztetés után lenne. Úgy gondolom, nem a hallgatás jogának szándékos „kicslezéséről” van szó, hanem egy egyszerű jogtechnikai tévedésről, aminek azonban komoly kihatása van a Miranda-figyelmeztetés érvényesíthetőségére.

A sorrend megfordítása nem járna érdeksérelemmel. A terhelt a jelenlegi szabályok mellett sem köteles válaszolni azokra a kérdésekre, hogy a gyanúsítást, illetve a vádat megértette-e, felelősségét elismeri-e. Ha a hallgatás jogára figyelmeztetés után tennék fel a hatóság tagjai a kérdéseket, csupán a tényleges helyzetet realizálnák. Olyan felmérést sajnos nem tudunk készíteni, hogy kihallgatjuk ugyanazokat a terhelteket a jelenlegi, majd a javasolt szabályok szerint és megvizsgáljuk, hogy a Miranda-figyelmeztetés előre csúsztatása befolyásolta-e a gyanúsításról, vádról és büntetőjogi felelősségről alkotott véleményüket, de nem hiszem, hogy lényeges eltérés lenne. Főleg nem a bíróságon felvett vallomásokban, hiszen a vádlottak többsége már kialakult állásponttal érkezik a tárgyalóterembe.

Az amerikai hatástanulmányok szerint a Miranda-döntésben foglaltak alkalmazásának megkezdése (1966. július 1.) után alig néhány százalékkal voltak kevésbé eredményesek a gyanúsított figyelmeztetésével folyó ügyek.^[9]

Magyarországon az 1989-es jogszabály módosítás után Tóth Mihály végzett ilyen jellegű vizsgálatot, amely hasonló eredményt hozott: Az egyszerű és világos tényállású ügyekben vagy azokban, amelyekben nem a tények, hanem azok jogi értékelése volt vitatható, a vallomás megtagadása fel sem merült. A hallgatás jogával tehát inkább olyan ügyekben és akkor élnek, amikor a tények tisztázása sem történt meg. A figyelmeztetés nyomán hallgató terheltek hozzávetőleges aránya nálunk sem haladja meg a 4–5%-ot, s a vallomás-megtagadások legnagyobb hányada a közrend és közbiztonság elleni bűncselekmények gyanúsítottjai között fordul elő.^[10]

Végezetül néhány szó a hallgatás értékeléséről. A tisztességes eljárás követelményrendszerének kiépítésével és a garanciális szabályok biztosításával a beismerő vallomás elfoglalta méltó helyét a büntetőeljárásban. Bár már nem a bizonyítékok királynője, de ezt a trónfosztást senki nem bánja, mert a beismerés koronájával együtt megszabadult a középkori inkvizitórius eljárást felidéző előítéletektől is.^[11]

A beismerő vallomás nem pusztán enyhítő körülmény (56/2007. BK vélemény), hanem alapot nyújt a nyomozási alkuhoz (Be. 175.§ /1/ bek., 192.§ /1/ bek.), a mediációs formában történő eltereléshez (Be. 221/A.§) és bizonyos egyszerűsített különeljárásokhoz (Be. XXIV., XXVI-XXVII. Fejezet). A hallgatás a beismerés hiánya ugyan, de nem azonos a tagadással, ahhoz képest egy köztes semleges állapot. Ezért fontos a hallgatást választó terhelt külön figyelmeztetése, hogy a védekezés egyik módjáról mond le.

A megnyilatkozás és a hallgatás is a védekezés körébe tartozik, a terhelt maga választja meg, mikor melyikkel él. Választása azonban kihathat arra, hogyan értékelik a bizonyítékokat a hatóságok. Katona Géza a szabad védekezés

[9] Tóth Mihály, 1995, 69.

[10] Tóth Mihály, 1995, 70.

[11] A beismerésben rejlő modern eljárásjogi lehetőségről írt Erdei Árpád: *A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyítékelmélet szent tehene* című cikkében (Erdei, 1991).

lehetőségéből kiindulva, általános logikai szabályokat nézve jutott el oda, hogy a jogalkalmazó a terhelt életútja, a büntetőeljárás során tanúsított magatartása, de főleg védekezési taktikája alapján következtetéseket vonhat le.^[12]

Bárd Károly az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatát vizsgálva talált hasonló tanulságokat, főleg a Murray-ügy kapcsán. A Bíróság alaptételként kezeli, hogy a hallgatás joga a tisztességes eljárás sarkköve, védelmet nyújt a megengedhetetlen kényszerrel szemben, ám nem abszolút jog. Nincs olyan tétel, amely szerint a terhelt hallgatásának a bizonyítékok értékelése során minden esetben implikáció nélkül kell maradnia. Így például az, hogy a bíró jelentős következtetéseket vont le abból, hogy a terhelt a rendőrségnek nem adott magyarázatot a bűncselekmény helyszínén tartózkodására és a vallomástételt megtagadta, nem sértette az eljárás tisztességes voltát. A bíró minden lényeges körülményre figyelemmel lehet, beleértve azt a módot is, ahogyan a terhelt az eljárás során védekezett. A hallgatásból következtetés levonását engedő szabály nem több, mint egy a formalizált bizonyítási rendbe illeszkedő olyan rendelkezés, amely módot ad arra, hogy a józan ész diktálta következtetések nyíltan szerephez jussanak a bizonyítékok értékelése során.^[13]

Mivel a terhelt szabadon választhatja meg védekezésének taktikáját, úgy gondolom, hogy ennek kockázatát is teljes egészében viselnie kell. Vagyis ha vallomást tesz, az ellene vagy javára felhasználható, míg hallgatásából – más körülményekkel egybevetve – következtetések vonhatók le, amelyek az indoklási kötelezettség körébe esnek.

A hallgatás joga és a vele összeforrt Miranda-figyelmeztetés elvi alapjai már tisztázottak. A gyakorlati alkalmazás kritériumai ellenben még nem egyértelműek. Hiába hangzik el minden büntetőeljárásban egymás után többször a kioktatás, hatását a jogszabályi környezet leárnyékolja. Változás csak akkor köszönthet be, ha vállaljuk a jogalkotás és a jogalkalmazás *mirandizálását*.

IRODALOM

- Bárd Károly (1999): A hallgatás joga, In: *Személyi szabadság és tisztességes eljárás*, INDOK, Budapest, 19-21.
- Erdei Árpád (1991): A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tehene, *Magyar Jog*, 38. évf., 4. szám, 210-216. p.
- Frech Ágnes (1999): A büntetőeljáráson kívül beszerzett bizonyítékok felhasználása, In: *Személyi szabadság és tisztességes eljárás*, Budapest, INDOK, 24-25. p.
- Katona Géza (1990): *Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Szeder Gyula (1988): A terhelt érdeke és a „hallgatás joga”, *Belügyi Szemle*, 36. évf., 7. szám, 34-38. p.
- Szikinger István (1990): Miranda-ügy, *Belügyi Szemle*, 38. évf., 3. szám, 111-119. p.

[12] Katona, 1990, 219-220.

[13] Bárd, 1999, 19-21.

- Tóth Gábor Attila (2005): A személyi szabadsághoz való jog az alkotmányban, *Fundamentum*, 2. szám, 5–33. p.
- Tóth Mihály (1987): A hallgatás joga, a beismerés értéke, *Belügyi Szemle*, 35. évf., 6. szám, 9–18. p.
- Tóth Mihály (1995): A „magyar Miranda” első néhány éve, In: *Tények és kilátások, Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*, szerk. Erdei Árpád, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 62–77. p.
- Tóth Mihály (1999): *Vázlatok és szemelvények a büntetőeljárásjog tanulmányozásához*, I. kötet, Budapest, Osiris.